

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НА НАФТОВИДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті проаналізовано та визначено сутність і специфіку впровадження системи управління якістю на нафтовидобувних підприємствах. Визначено основні чинники та процеси, що впливають на успішність введення та прийняття міжнародних стандартів. Розглянуто TQM підхід до управління бізнес-процесами підприємства, наведено інструменти, особливості та переваги застосування даної методології. Визначено умови доцільності застосування методології Lean Six Sigma для оптимізації якості бізнес-процесів підприємства. Акцентовано увагу на основних проблемах забезпечення якості на вітчизняних нафтовидобувних підприємствах. Запропоновано можливі шляхи актуалізації переходу нафтовидобувних підприємств до системи управління якістю та окреслені перспективи такого переходу з урахуванням зобов'язань Європейського Співтовариства.

Ключові слова: TQM, Lean Six Sigma, стандартизація, сертифікація, міжнародні стандарти, якість, нафтогазові підприємства, документація.

FADEEVA I., PYRIG A.

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

REGULATORY AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF IMPLEMENTING A QUALITY MANAGEMENT SYSTEM AT OIL-PRODUCING ENTERPRISES

The article has analyzed and determined the essence and specifics of implementation quality management system at oil-producing enterprises. The main factors and processes that influence the success of introduction and adoption of international standards were determined. The basic principles of quality management and their characteristics were determined. Sectoral documents that regulate the procedure and conditions for providing services by oil and gas enterprises were analyzed. The main problems which were connected with the application of ISO standards and the creation of quality management systems based on them were noticed. The hierarchy of the quality management system document and the order of its creation were determined. The place of certification in the quality management system at the oil-producing enterprises and its main purpose were determined. The TQM approach to managing business processes of the enterprise was considered, the tools, features and advantages of using this methodology were presented. The conditions for the application of the Lean Six Sigma methodology to optimize the quality of business processes on the national enterprise were determined, problems for solving using the Lean and Six Sigma methodologies were identified. The concept of quality audit process and the concept of product quality audit were defined and delineated. The main directions of improving the quality of products and ways of their implementation were considered. The Energy Strategy of Ukraine for the period till 2030 was analyzed. The basic tasks of standardization were defined. The main directions of the National Standards Development Program, harmonized with international and European normative documents, and the updating of industry standards and other regulatory documents of the oil and gas industry equal to them for 2015-2030 were analyzed and determined. The attention was focused on the main problems of quality assurance at national oil-producing enterprises and it was characterized by quality systems. Possible ways of updating the oil-extracting enterprises transition to the quality management system were proposed, and the prospects of such a transition were outlined according to the obligations of the European Community.

Keywords: TQM, Lean Six Sigma, standardization, certification, international standards, quality, oil and gas companies, documentation.

Вступ. В умовах глобального ринку особливу роль відіграють питання управління якістю та способи їх ефективного забезпечення, оскільки саме забезпечення якості визначається однією з ключових вимог до конкурентоспроможності підприємства. На даний момент спостерігається тенденція до виникнення гострої конкурентної боротьби за споживача, що передбачає не лише стале забезпечення конкурентних позицій на ринку, але і цілковиту відповідність міжнародним стандартам, зокрема і впровадження системи управління якістю на підприємстві.

На сьогодні, аналізуючи та порівнюючи світові та вітчизняні тенденції в сфері управління та забезпечення якості продукції, слід відзначити, що Україна відстає у кількості впроваджених та сертифікованих СУЯ від країн Європи та провідних країн світу.

Впровадження системи управління якістю на вітчизняних підприємствах має на меті вдосконалення бізнес-процесів, що в результаті призведе до підвищення ефективності та зростання прибутковості на вітчизняних нафтовидобувних підприємствах. З точки зору законодавства багато аспектів у цьому напрямку залишаються не вирішеними або ж нерегульованими зовсім, що пояснюється здійсненням процесів за застарілими методами, які жодним чином не охоплюють сучасні тенденції розвитку та потреби нафтовидобувної сфери.

Дослідження проблем системного управління якістю, побудови ефективної системи якості на підприємстві та виявлення значення міжнародних стандартів якості серії ISO в управлінні даною системою і впливи на діяльність підприємства потребують подальшого дослідження що і зумовлює актуальність даного дослідження.

Аналіз сучасних закордонних і вітчизняних досліджень і публікацій. Дослідженням побудови та оцінці ефективності системи управління якістю на підприємстві, аналізу її впливу на конкурентоспроможність підприємства присвятили роботи такі провідні вітчизняні і зарубіжні вчені, як Е. Демінг, Дж. Джуран, П. Друкер, В. Лапідуса, Г. Тагуті. А також дане питання досліджували О. Гойчук, П. Гладкова, Д.Г. Гольцев, Є.А. Гончаров, Ю. Зорина, В. Кардаш, Ю.Б. Кабаков, В.М. Корешков, І.М. Ліфіц, І. Лузана, С. Мельничук, Ю. Прохорова, Н. Разумова, В. Савуляка, Н. Сімченко та інші. Але при цьому недостатньо уваги приділено проблемам впровадження таких систем на вітчизняних підприємствах.

Висвітлення невирішених раніше частин загальної проблеми полягає у тому що у даній статті був вперше здійснений аналіз законодавчого забезпечення впровадження системи управління якістю на нафтовидобувних підприємствах як на національному так і на міжнародному рівнях, що дало змогу чіткіше окреслити межі проблеми та запропонувати шляхи її вирішення спираючись на міжнародну практику.

Мета статті полягає у дослідженні стану нормативно-правового та методологічного забезпечення системи управління якістю на підприємствах нафтовидобувного комплексу.

Для досягнення вказаної мети у статті були вирішені наступні **завдання**:

- визначити особливості та проблематику процедури впровадження системи управління якістю на вітчизняних підприємствах;
- здійснити дослідження системи якості продукції підприємств нафтовидобувного комплексу з урахуванням його стратегічного значення;
- проаналізувати визначні чинники та процеси, що безпосередньо впливають на процес введення міжнародних стандартів та їх фактичної реалізації;
- запропонувати основні методи переходу від застарілого методологічного забезпечення системи управління якістю на нафтовидобувних підприємствах до оновленого та адаптованого відповідно до вимог науково-технічного прогресу.

Теоретичною і методологічною основою дослідження стали законодавчі документи та стандарти України і міжнародних організацій щодо якості, роботи зарубіжних і українських фахівців з управління якістю. В процесі дослідження використані методи системного аналізу, порівняння, аналогії. Зокрема, враховуючи специфіку мети дослідження були також використанні спеціальні методи дослідження, одним з таких методів є метод інтерпретації, що знайшов своє відображення у тлумаченні норм права, а саме правових стандартів якості. Наступним спеціальним методом можемо визначити метод правового прогнозування, що допоміг окреслити наступні шляхи розвитку та впровадження системи управління якістю на нафтовидобувних підприємствах шляхом прийняття нових міжнародних стандартів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема забезпечення необхідної якості товарів та послуг, конкуренції та приведенні діяльності відповідно до міжнародних стандартів не оминає і підприємства нафтовидобувної сфери.

Для визначення поняття та структури системи управління якістю на нафтовидобувних підприємствах пропонуємо насамперед розглянути таке ключове поняття як «управління якістю». Отже, управління якістю (quality management) – скоординована діяльність, мета якої полягає у спрямуванні та контролюванні організації щодо якості. Дана мета забезпечується шляхом впровадження економічних, організаційних, технічних та інших заходів, спрямованих на забезпечення високої якості продукції на всіх стадіях життєвого циклу товару [1].

Окреслюючи проблематику функціонування системи управління якістю на нафтовидобувних підприємствах варто проаналізувати її нормативне забезпечення, а саме стандарт ISO 9001:2015, що визначає та закріплює критерії ефективного функціонування системи управління якістю загалом [2]. Світовий досвід сформував не тільки загальні ознаки діючих систем управління якістю, але також принципи і методи, які можуть застосовуватися в кожній з них, що знайшло відображення в міжнародних стандартах серії ISO 9000 [3]. Стандарти ISO серії 9000 містять вимоги загального характеру і можуть використовуватися кожним підприємством незалежно від галузі. Ці стандарти визначають методологію функціонування систем якості, яка в свою чергу повинна забезпечувати високу якість продукції.

Основним цілями розроблення та впровадження стандартів ISO 9000 треба вважати: 1) установлення взаєморозуміння і довіри між постачальниками та споживачами продукції з різних країн, світу під час укладання контрактів; 2) досягнення взаємного визнання сертифікатів на системи якості; 3) сприяння та методична допомога організаціям із різних сфер діяльності у створенні ефективних систем якості.

Наявність такого роду документу підвищує імідж компанії та відіграє чималу роль при залученні інвесторів та ділових партнерів, зокрема, отримавши даний сертифікат підприємство отримує реальну можливість виходу на міжнародний ринок та участі на отримання тендерів. Він підтверджує можливість здійснювати безперервну та надійну роботу у галузі, надавати якісні продукти та послуги [4] Більшість фірм світу використовують для цього міжнародні стандарти ISO серії 9000 та похідні від них QS 9000, ISO 14000 тощо. Особливістю цих стандартів є добровільність у тому сенсі, що виробник сам приймає рішення про побудову системи якості відповідно до ISO 9000 чи ні, але, прийнявши таке рішення, стає обов'язковим виконання вимог цих стандартів.

Цікавою для аналізу вважається третя версія стандартів ISO 9000, а саме ISO 9000:2000, що характеризується наближеністю до концепції TQM. Розробники цієї версії стандартів на основі аналізу та узагальнення практики TQM сформулювали вісім принципів управління якістю, які покладено в основу цих стандартів.

Основні принципи управління якістю показано на рис. 1, наданому нижче.

Рис. 1. Принципи управління якістю

Проте, серед проблем, пов'язаних із застосуванням стандартів ISO та створенням на їх основі систем управління якістю, фахівці називають наступні:

- стандарти ISO 9000 орієнтовані на вирішення організаційних та управлінських задач і тому є відірваними від операційної діяльності;
- досить формальні, загальні вимоги стандарту призводять до формалізованої процедури сертифікації (коли можна сертифікувати систему управління якістю, яка існує лише на папері);
- універсальні вимоги стандарту не враховують галузевих особливостей систем управління якістю або продукції, що виготовляється.

Галузевим документом, що регулює порядок та умови надання послуг нафтогазовими підприємствами є ДСТУ ISO/TS 29001:2010. Основою для створення даного стандарту стали стандарти, що визначають принципи управління якістю, а саме ISO 9000 та ISO 9004. Даний документ є стандартом міжнародного значення. Своєю метою даний стандарт визначає розроблення такої системи управління якістю, яка забезпечуватиме постійне покращення, надаючи особливого значення запобіганню вадам і зменшенню відхилень і втрат у ланцюзі постачання, а також під час обслуговування [3].

З метою контролю якості продукції на всіх етапах виробництва, необхідно створити чітку комплексну систему якості. Упровадження системи управління якістю, що відповідає міжнародним стандартам ISO серії 9000, дозволить:

- поліпшити імідж та зміцнити репутацію;
- підвищити задоволеність клієнтів та ефективність існуючої системи управління якістю;
- забезпечити гнучке управління підприємством, спростити й прискорити процедури взаємодії з клієнтами, скоротити брак, виробничі витрати тощо;
- підвищити прибутки, поліпшити організацію управління підприємством, залучати інвестиції.

Ефективність системи управління якістю залежить від якості розроблення її документації. Згідно з вимогами ISO 9001:2000, документація системи управління якістю повинна містити:

- 1) документально оформлені політику та цілі в сфері якості;
- 2) настанову з якості;
- 3) задокументовані методики, які вимагаються стандартом;
- 4) документи (процедури та інструкції), які необхідні організації для забезпечення результативного планування, функціонування та контролю процесів;
- 5) протоколи якості.

Структура документації системи управління якістю представлена на рис. 2 Політика в сфері якості визначає відповідальність вищого керівництва за якість продукції і є складовою частиною загальної політики і стратегії організації. Вона забезпечує основу для встановлення та перегляду цілей у сфері якості. Керівництво організації повинно забезпечити, щоб політика у сфері якості за своїм змістом і структурою відповідала меті організації, містила зобов'язання щодо задоволення вимог та постійного поліпшення результативності системи управління якістю, була поширеною та зрозумілою на всіх рівнях організації, аналізувалася з погляду її постійної придатності.

На формування політики в сфері якості впливають наступні фактори: 1) ситуація на ринку збуту; 2) конкурентоспроможність продукції; науково-технічний прогрес і боротьба з конкурентами; 3) сучасний стан підприємства; обсяг інвестицій в розвиток підприємства.

Розроблена політика в сфері якості у вигляді основних напрямів і цілей включається в Настанову з якості. Настанова з якості – це концептуальний документ, який містить повний опис системи управління якістю з аргументацією її відповідності вимогам стандарту ISO 9001:2000 [5]. У стандарті ISO 9000:2000 задокументована методика визначається як документ, який містить описання способу діяльності або здійснення процесу. Обсяг документації системи управління якістю залежить від виду діяльності і розміру організації, складності процесів і їх взаємодії; компетентності персоналу. Її структурування та систематизацію показано на рис. 2.

Міжнародний досвід свідчить про те, що необхідним інструментом гарантуючим відповідність якості продукції вимогам нормативнотехнічної документації є сертифікація. Невід’ємною частиною функціонування системи якості на підприємстві та передумовою її сертифікації є аудит якості. Залежно від охоплення елементів системи якості та об’єкту розрізняють аудит системи управління якістю, процесу, продукції (послуги).

Рис. 2. Ієрархія документа системи управління якістю

Аудит систем управління – призначений для оцінювання відповідності системи в цілому або окремих її елементів встановленим вимогам. При цьому перевіряється документація системи управління якістю і її відповідність стандарту ISO 9001, а також виконання вимог документації на практиці.

Аудит якості продукції – призначений для визначення відповідності фактичних характеристик показників якості продукції заданим. Він може здійснюватись на різних етапах виробництва продукції. Цей вид аудиту зорієнтовано на споживача, перевіряються ті характеристики показників якості, які є важливими для споживача.

Аудит якості процесу – призначений для оцінювання відповідності процесу виробництва продукції встановленим вимогам. Він проводиться для того, щоб оцінити можливості забезпечення якості при проходженні процесу, в тому числі і з метою його сертифікації. Цей вид аудиту засвідчує відповідність стандартам, методам, процедурам або іншим вимогам.

Сертифікація в загальноприйнятій міжнародній термінології визначається як установлення відповідності. Національні законодавчі акти різних країн конкретизують: відповідність чому встановлюється, і хто встановлює цю відповідність. Сертифікація – це документальне підтвердження відповідності продукції визначеним вимогам, конкретним стандартам чи технічним умовам.

Багато зарубіжних фірм витрачають великі кошти і час на доведення споживачу, що їхня продукція має високу якість. Так, величина витрат на ці роботи складає близько 1–2 % усіх витрат підприємств виробників. У деяких випадках витрати навіть порівнянні з витратами на досягнення самої якості. Сертифікація з’явилася в зв’язку з необхідністю захистити внутрішній ринок від продукції, непридатної до

використання. У результаті, в багатьох випадках, наявність у підприємства сертифіката на систему якості стало однією з основних умов його допуску до тендерів.

Мета сертифікації та діапазон її дії представлені на рис. 3.

Рис. 3. Мета сертифікації

На рівні європейських країн, взаємини суб'єктів сертифікації регулюються серією європейських стандартів EN 45000. Для успішної роботи підприємств на сучасному ринку наявність у них системи якості, що відповідає стандартам ISO 9000, і сертифіката на неї може бути не зовсім достатньою, але необхідною умовою. Тому й в Україні наразі існують десятки підприємств, що впровадили стандарти ISO серії 9000 і сертифікати на свої системи якості.

Система якості важлива в ході проведення переговорів із закордонними партнерами, що вважають обов'язковою умовою наявність у виробника системи якості і сертифіката на цю систему, виданого авторитетним сертифікаційним органом.

Найбільш ефективно запитам ринку відповідає ідеологія системи Загального управління якістю – TQM (Total Quality Management), технологією якої є міжнародні стандарти ISO серії 9000 [6]. Все частіше в сучасних умовах на підприємствах, що працюють на світовому ринку впроваджується система «тотального управління якістю» (Total Quality Management – TQM), яка є результатом симбіозу західної і східної концепцій управління якістю продукції. Ця система, при якій політика якості продукції відіграє велике значення в системі управління підприємством і пронизує всі управлінські структури при виконанні керівництвом підприємства провідної ролі в її забезпеченні.

Складовими елементами системи TQM є планування, аналіз оцінювання і контроль якості продукції. TQM – це ще і керування цілями і самими вимогами [7].

Система загального управління якістю (TQM) являє собою не просто підхід до організації процесів планування, забезпечення та контролю якості продукції фірми. Основні положення концепції TQM можна висловити наступними тезами: 1) Визначальна роль керівництва у заходах з реформування/реструктуризації підприємств на основі принципів TQM. 2) Основна увага – клієнтам. 3) Стратегічне планування. 4) Залучення усіх співробітників. 5) Підготовка персоналу. 6) Нагороди та визнання. 7) Розробка продукції та послуг повинна швидко реагувати на потреби і очікування споживачів, які постійно змінюються та збільшуються. 8) Управління процесом. 9) Якість постачальників. 10) Інформаційна система. 11) Кращий досвід. 12) Постійна оцінка ефективності роботи системи управління якістю [8].

У TQM включається забезпечення якості, що трактується як система заходів, що забезпечує впевненість споживача в якості продукції.

Засвоєння принципів TQM залежить від трьох ключових моментів:

- ставлення вищого керівництва до проблем якості і його спроможність проводити зміни, орієнтуючись на лідерські здібності;

- орієнтація на залучення персоналу компанії на всіх рівнях управління до побудови системи менеджменту якості через вдосконалення мотивації та побудови безперервної системи навчання співробітників;

- орієнтація на командні методи роботи.

Система TQM є комплексною системою, орієнтованою на постійне поліпшення якості, мінімізацію виробничих витрат і постачання точно в термін. Основна філософія TQM базується на принципі – поліпшенню немає меж. Стосовно до якості діє цільова настанова – прагнення до 0 дефектів, до 0 непродуктивних витрат, до постачань точно в термін. При цьому усвідомлюється, що досягти цих меж неможливо, але до цього треба постійно прагнути і не зупинятися на досягнутих результатах. Ця філософія має спеціальний термін – "постійне поліпшення якості" (quality improvement) [8].

В наведеній нижче таблиці під умовними позначеннями розуміють наступне:

TQC – Загальне керування якістю;

QA – Забезпечення якості;

QPolicy – Політика якості;

QPlanning – Планування якості;

QI – Поліпшення якості.

Основні структурні одиниці TQM показані на рис. 4.

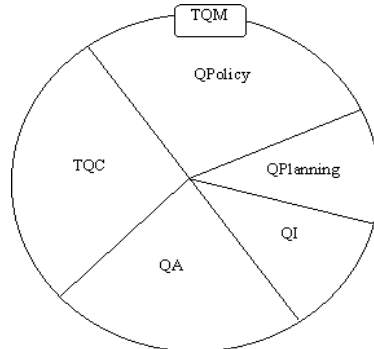

Рис. 4. Основні складові TQM

Наступним важливим елементом у процесі управління якістю є застосування методології Lean Six Sigma, що базується на статистичних законах. Спрощено, терміни «шість сигма процес», «сигма рівень», або «сигма значення процесу» стосуються ідеї, що якщо відхилення між середнім значенням основного показника процесу та межею допустимих значень цього показника не перевищують \pm шість стандартних відхилень – якість процесу задовільна [9].

Сучасний виробничий процес включає величезну кількість етапів, у ньому задіяна велика кількість людей, процеси відбуваються з великою швидкістю. Досить часто виникають ситуації, коли досить важко визначити який етап або операція створює головні відхилення як по величині, так і за кількістю та якістю або часом. Для розв'язання проблем у діючих бізнес процесах або системах застосовують цикл DMAIC: визначення, вимірювання, аналіз, оптимізація, контроль.

Основу методології шість сигма складають п'ять етапів: 1) Визначення цілей вдосконалення процесу, що збігаються з потребами споживачів та стратегією підприємства, визначення дефектів, постановка задачі, мети і плану проекту. Необхідно виділити в загальному потоці процесів саме ті, які вносять найбільший внесок у появу відхилень, які найбільшою мірою впливають на якість кінцевого продукту. 2) Вимірювання поточної продуктивності процесу на основі збору даних. Необхідно проводити достовірні, довготривалі вимірювання досліджуваних параметрів з метою вивчення відхилень. Після отримання досить великого обсягу вимірювальної інформації проводиться її аналіз. 3) Аналіз – необхідно визначити ті фактори, які впливають на величину і частоту появи відхилень. Для цього необхідно керуватися науковими положеннями сучасної теорії статистичного аналізу. Проводиться факторний аналіз причинно-наслідкового зв'язку між вихідними і вхідними факторами для встановлення критичних факторів, що чинять максимальний вплив на систему, також застосовуються методи планування експерименту. 4) Оптимізація процесу за рахунок оптимізації критичних факторів. Відхилення викликаються під впливом кількох головних домінуючих факторів, які мають бути виявлені на попередньому етапі, їх корегують або усувають. Це можуть бути заходи технологічні (установка нового обладнання, модернізація і налагодження устаткування, зміни в технологію виробництва, зміна режимів роботи, вихідної сировини і т.д.), організаційні (зміни в структуру організації, системи оплати працівників, рівня їх підготовки, розстановки працівників і т.д.), психологічні (робота по сумісності працівників, втому від монотонної роботи, ергономічні заходи тощо). Усі заходи проводяться цілеспрямовано, після об'єктивного вивчення процесу на 3-му етапі, так як будь-яка зміна вимагає виділення ресурсів. 5) Контроль процесу та системи для того, щоб процеси виконувалися на належному рівні, використовуючи карти Шухарта [10].

Методологія Six Sigma фокусується на рівні якості всіх процесів у системі, у той же час Lean фокусується на потоці, усуненні зайвих операцій. Для розв'язання 70-80% бізнес-проблем достатньо застосування порівняно простих методів – вивчення, перевірка, коректування, планування, виконання, заснованих на циклі безперервного вдосконалення Шухарта-Демінга (PDCA). Для розв'язання останніх 20-30% проблем може знадобитися структурований підхід Lean Six Sigma – DMAIC або DMADV.

Отже, спираючись на основні особливості формування системи управління якістю основними напрямками підвищення якості продукції можна виділити: 1) сертифікацію продукції (удосконалення стандартів і технічних умов); удосконалення методів контролю та самоконтролю; 2) перевірку документації; 3) прогнозування та планування необхідного рівня якості виробів; 4) аудит відповідності на об'єкті управління; 5) розширення господарських зв'язків між виробниками та споживачами; 6) використання

передового вітчизняного та зарубіжного досвіду; 7) належну мотивація праці всіх категорій персоналу; активізацію людського чинника та проведення кадрової політики.

Наступним важливим чинником при створенні діючої та успішної системи управління якістю є питання її відповідної стандартизації. З огляду на загальний стан системи стандартизації в нафтовидобувному комплексі, потрібно зазначити, що на сьогодні вона створює умови для модернізації технологічної бази нафтовидобувного комплексу, підвищення якості продукції, економічної та енергетичної ефективності, збереження ресурсів та екологічної безпеки.

Основні завдання стандартизації показано на рис. 5, наведеному нижче.

Рис. 5. Основні завдання стандартизації

Через деякі економічні чинники та зниження рівня фінансування робіт із розроблення національних стандартів та нормативних документів рівня підприємств відбувається відставання у забезпеченні нафтовидобувного комплексу нормативними документами міжнародного рівня. Разом з тим інтелектуальний потенціал нафтовидобувної промисловості та її інвестиційні можливості дають змогу забезпечити необхідні умови для скорочення розриву між національними та міжнародними стандартами, а також для оновлення системи нормативних документів, необхідних для виконання цілей, зазначених у Енергетичній стратегії України на період до 2030 року [6].

Зі створенням єдиного ринку в Європі та початком процесу приєднання ряду нових країн до Європейського Співтовариства Євросоюз сьогодні має найбільші регіональні інституції зі стандартизації у світі [11]. Три європейські установи визнані як провідні у сфері добровільних технічних стандартів, а саме: Європейський комітет зі стандартизації (CEN), Європейський комітет із електротехнічної стандартизації (CENELEC) та Європейський інститут телекомунікаційних стандартів (ETSI).

Значна кількість стандартів розробляється спільно з Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) або Міжнародною електротехнічною комісією (IEC). Діяльність CEN сфокусовано на розробленні широкого спектра європейських стандартів (EN).

На сьогодні чинні в Україні нормативні документи здебільшого не відповідають сучасному технічному рівню і міжнародній класифікації, прийнятій у більшості країн світу, і, відповідно, потребують докорінних змін. Згідно зі статтею 17 Закону України «Про стандартизацію» [12], основними засадами розроблення національних стандартів, кодексів усталеної практики та змін до них є:

1) Національні стандарти, кодекси усталеної практики та зміни до них розробляються у спосіб, що не створює технічних бар'єрів у торгівлі та запобігає їх виникненню.

2) Національні стандарти, кодекси усталеної практики та зміни до них розробляються на основі:

- міжнародних стандартів, кодексів усталеної практики та змін до них, якщо вони вже прийняті перебувають на завершальній стадії розроблення загалом або їх відповідні частини, окрім випадків, якщо такі стандарти, кодекси та зміни є неефективними або невідповідними, зокрема з огляду на недостатній рівень захисту, суттєві кліматичні чи географічні фактори або технологічні проблеми;

- регіональних стандартів, кодексів усталеної практики та змін до них або відповідних їх частин у разі, якщо міжнародні стандарти, кодекси усталеної практики та зміни до них не можуть бути використані;

- стандартів, кодексів усталеної практики та змін до них або відповідних їх частин держав, що є членами відповідних міжнародних чи регіональних організацій стандартизації та з якими укладено відповідні міжнародні договори України про співробітництво і проведення робіт у сфері стандартизації;

- наукових досягнень, знань і практики тощо.

Одним із суттєвих кроків поступового досягнення відповідності з технічними регламентами ЄС та системами стандартизації та метрології стала ратифікація Україною Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [13]. Згідно з цією Угодою, наша країна зобов'язується дотримуватися принципів та практик, викладених в актуальних рішеннях та регламентах ЄС. Також Україна взяла на себе зобов'язання щодо поступового впровадження зводу Європейських стандартів (EN) як національних стандартів. Одночасно з цим скасовуються конфліктні національні стандарти, зокрема застосування міждержавних стандартів (GOST/ГОСТ), розроблених до 1992 року. Для реалізації цієї політики Україною на законодавчому рівні встановлено, що стандарти, кодекси ustalеної практики та технічні умови, прийняті центральними органами виконавчої влади до набрання чинності Закону України «Про стандартизацію», а також галузеві стандарти (ОСТ) та прирівняні до них інші нормативні документи колишнього СРСР, галузеві стандарти України (ГСТУ) застосовуються до їх заміни на технічні регламенти, національні стандарти, кодекси ustalеної практики чи скасування, але не більше ніж 15 років з дня набрання чинності цим законом.

Узагальнені пропозиції щодо актуалізації системи стандартизації нафтогазової галузі за цими напрямками систематизовано й об'єднано у вигляді «Програми розроблення національних стандартів, гармонізованих із міжнародними та європейськими нормативними документами, та актуалізації галузевих стандартів і прирівняних до них інших нормативних документів нафтогазової галузі на період 2015–2030 рр.» Нормативні документи структуровано за пріоритетом щодо їх розроблення, або актуалізування. Під час реалізації завдань Програми в частині актуалізування галузевих стандартів та прирівняних до них нормативних документів нафтогазової галузі вважаємо за необхідне враховувати такі аспекти, зокрема:

1. Нормативний документ нафтогазової галузі (галузевий нормативний документ, або галузевий стандарт) – це стандарт та інший нормативний документ, затверджений центральним органом виконавчої влади, що здійснює державну політику у нафтогазовій галузі, а також стандарт та інший нормативний документ, затверджений наказом Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України», сфера застосування якого поширюється не лише на діяльність власне Компанії як суб'єкта господарювання, а й на дочірні підприємства і компанії та господарські товариства, у статутному (складеному) капіталі яких Національній акціонерній компанії «Нафтогаз України» належать пакети акцій (частки, паї).

2. У зв'язку з прийняттям Закону України «Про стандартизацію» втратили чинність накази Мінпаливенерго України від 01.03.06 № 56 «Про затвердження та надання чинності нормативному документу Мінпаливенерго України «Правила розроблення нормативних документів» та від 01.03.06 № 57 «Про затвердження та надання чинності нормативним документам Мінпаливенерго України «Правила побудови, викладання, оформлення та вимоги до змісту нормативних документів» і «Правила затвердження, реєстрації та підготовки до видання нормативних документів» [12]. Тому на сьогодні припинено розробку нових галузевих нормативних документів, а впроваджуються нормативні документи національного рівня (ДСТУ та Кодекси ustalеної практики, прийняті національним органом), у тому числі гармонізовані з європейськими стандартами та рівня підприємств (стандарти, кодекси ustalеної практики та технічні умови, прийняті підприємствами).

3. Рішення національного органу стандартизації – Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» про прийняття нормативних документів України, гармонізованих із міжнародними та європейськими нормативними документами, національних стандартів України та змін до національних стандартів України, а також скасування національних стандартів, які розроблено на основі міждержавних стандартів до 1992 року. Запропоновані Програмою заходи допоможуть забезпечити впорядковане оновлення фондів підприємств найнеобхіднішими національними стандартами, гармонізованими зі стандартами ISO та EN, а також стандартами підприємств, прискорити впровадження визнаних на світовому ринку міжнародних та регіональних стандартів, визначити відповідність вимогам технічних регламентів. Реалізація завдань Програми є одним із базових елементів наближення параметрів вітчизняної нафтогазової галузі до норм і стандартів Європейського Союзу шляхом гармонізації національних нормативних документів і стандартів Компанії з міжнародними і європейськими стандартами та іншими регуляторними актами. Координацію робіт із реалізації Програми буде здійснювати Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» – головна організація стандартизації в нафтогазовій галузі.

Програма розроблення національних стандартів, гармонізованих із міжнародними та європейськими нормативними документами, та актуалізації галузевих стандартів і прирівняних до них інших нормативних документів нафтогазової галузі на період 2015–2030 рр. є важливою складовою політики Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України», а також юридичних осіб, акціонером (засновником, учасником) яких є Компанія, з питань науково-технічного розвитку нафтогазового комплексу, реалізація якої в умовах реформування галузі дає можливість та сприяє: 1) забезпеченню надійної роботи та поліпшенню екологічної ситуації нафто- та газовидобувних підприємств, нафто- і газотранспортних мереж та газорозподільних мереж на рівні кращих світових практик; 2) наближенню вимоги щодо якості продукції до найкращих практик Європейського Союзу; 3) прийняттю з метою застосування відповідних технічних регламентів

європейських стандартів як національних стандартів України з одночасним скасуванням дії стандартів ГОСТ; 4) упровадженню систем менеджменту на підприємствах галузі; 5) поліпшенню безпеки постачання вуглеводневої сировини; 6) формуванню інвестиційного середовища відповідно до міжнародних вимог; 7) створенню базових засад для розвитку конкуренції на ринку газу, а також забезпеченню соціальної стабільності в державі.

Висновки. Проведений аналіз сучасного стану нормативно-правового забезпечення управління якістю на вітчизняних нафтовидобувних підприємствах показав, що поряд із традиційними для ринкової економіки методами господарювання та управління, використання механізмів та методів сучасних систем управління якістю шляхом упровадження та сертифікації СУЯ та СЕУ на основі міжнародних стандартів якості ISO на вітчизняних підприємствах як визначальний фактор підвищення рівня якості та конкурентоспроможності продукції набуває все більшого розвитку та поширення. Практичне значення отриманих результатів полягає в уточненні окремих науково-теоретичних проблем, що сприяють більш ефективному процесу модернізації або впровадження систем управління якістю на підприємствах України. Характеристика основних аспектів якості продукції та систем якості показала, що створення на вітчизняних підприємствах систем якості відповідно зі стандартами ISO 9000 має починатися зі створення загальної методології, що передбачає реальну оцінку стартових умов, етапи і послідовність робіт з якості на шляху перебудови всієї корпоративної культури на принципах загального менеджменту якості (TQM). На нашу думку, є необхідність в удосконаленні не лише теоретичної бази управління якістю, але й стандартів ISO 9000 зокрема, щоб одержати в результаті логічно обгрунтовані й більш зрозумілі для практичного використання стандарти. Зокрема, було здійснено спробу дослідити та проаналізувати основні проблеми в сфері забезпечення якості вітчизняної продукції, глибинне розуміння яких дало змогу окреслити пріоритетні шляхи їх усунення. Як результат вирішення проблеми вбачаємо у приведенні національних норм що стосуються системи управління якістю до загальновизнаних міжнародних шляхом використання стандартизації та сертифікації з метою усунення розбіжностей та невідповідностей між застарілими радянськими стандартами та передовими європейськими.

Література

1. Пріоритетні напрями актуалізації системи стандартизації в нафтогазовій галузі [Електронний ресурс] / О. М.Ковалко, П. М. Хомик, А. В. Андрієвський, М. В. Трусова // Нафтогазова галузь України. – 2016. – Режим доступу до ресурсу : http://www.naftogaz.com/files/journal/2_2016_preview.pdf.
2. ДСТУ 180 9001:2015 (ISO 9001:2015, IDT) [Електронний ресурс] / ДП «УкрНДНЦ». – 2016. – Режим доступу до ресурсу : <http://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%209001.pdf>.
3. Гнебова А. О. Система управління якістю на підприємстві в умовах євроінтеграційних процесів [Електронний ресурс] / А. О. Гнебова, Б. О. Карчевський. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.global-national.in.ua/archive/8-2015/73.pdf>.
4. ДСТУ ISO 9000-2001- ДСТУ ISO 9000-2001. Системи управління якістю. Основні положення та словник. – Київ : Держстандарт України, 2001.
5. Лузан І. В. Система управління якістю як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємства [Електронний ресурс] / І. В. Лузан, І. С. Луценко – Режим доступу до ресурсу : <http://probleconomy.kpi.ua/pdf/2012-7.pdf>.
6. Енергетична стратегія України на період до 2030 року від 24.07.13 № 1071-р [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13/paran3#n3>.
7. Якобз Б. Безопасность продуктов питания в ЕС / Барбара Якобз / Продукты и ингредиенты. – 2005. – № 7(16). – С. 64–66.
8. Кириченко Л.С. Сертифікація та якість продукції в сучасних умовах господарювання / Л.С. Кириченко, Н.М. Чернухіна. – Львів, 2005. – 215 с.
9. Антонюк О. П. Використання методології Lean six sigma для підвищення ефективності організації бізнес-процесів [Електронний ресурс] / О. П. Антонюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Режим доступу до ресурсу : http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_09/99.pdf
10. Метод управления качеством «Шесть сигм» [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу : http://www.rosbo.ru/articles.php?cat_id=60&id=422.
11. Тарасова О. В. Сучасні концепції управління якістю продукції [Електронний ресурс] / О. В. Тарасова, О. В. Левицька // Теоретичні та практичні аспекти менеджменту. – Режим доступу до ресурсу : <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/19494/05-Tarasova.pdf>.
12. Про стандартизацію : закон України № 1315-VII [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>.
13. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

References

1. Kovalko O. M., Khomyk P. M., Andriyevs'kyi A. V., Trusova M. V. Priorityetni napryamy aktualizatsiyi systemy standartyzatsiyi v naftohazoviy haluzi [Priority directions of updating the standardization system in the oil and gas industry]. URL: http://www.naftogaz.com/files/journal/2_2016_preview.pdf. (accessed 2016)
2. DSTU 180 9001:2015 (ISO 9001:2015, IDT) [State Standard 180 9001:2015 (ISO 9001:2015, IDT)]. URL: <http://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%209001.pdf>. (accessed 2016)
3. Hnyebova A. O., Karchevs'kyi B. O. Systema upravlinnya yakistyu na pidpryyemstvi v umovakh yevrointehratsiynikh protsesiv [Quality management system at the enterprise in the conditions of European integration processes]. URL: <http://www.global-national.in.ua/archive/8-2015/73.pdf>.
4. DSTU ISO 9000-2001- DSTU ISO 9000-2001. Systemy upravlinnya yakistyu. Osnovni polozhennya ta slovnyk [State Standard ISO 9000-2001- DSTU ISO 9000-2001 Quality management systems. Basic Provisions and Dictionary]. Kyiv, Derzhstandart Ukrainy, 2001.
5. Luzan I. V., Lutsenko I. S. Systema upravlinnya yakistyu yak faktor pidvyshchennya konkurentospromozhnosti pidpryyemstva [Quality management system as a factor for increasing the competitiveness of the enterprise]. URL: <http://probl-economy.kpi.ua/pdf/2012-7.pdf>.
6. Enerhetychna stratehiya Ukrainy na period do 2030 roku vid 24.07.13 № 1071-r [Energy Strategy of Ukraine for the period till 2030 from 07/24/13 № 1071-p]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13/paran3#n3>. (accessed 2013)
7. Yakobz B. Bezpeka kharchovykh produktiv v YeS [Food safety in the EU]. Produkty ta vartist', 2005, vol. 7 (16), pp. 64-66.
8. Kyrychenko L.S., Chernukhina N.M. Sertyfikatsiya ta yakist' produktsiyi v suchasnykh umovakh hospodaryuvannya [Certification and quality of products in modern economic conditions] – L'viv, 2005, 215 p.
9. Antonyuk O. P. Vykorystannya metodolohiyi Lean Six Sigma dlya pidvyshchennya efektyvnosti orhanizatsiyi biznes-protsesiv [Using the Lean Six Sigma methodology to improve the business process organization]. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_09/99.pdf
10. Metod upravlenyya kachestvom «Shest' syhm» [Six Sigma Quality Management Method]. URL: http://www.rosbo.ru/articles.php?cat_id=60&id=422. (accessed 2016)
11. Tarasova O. V., Levyts'ka O. V. Suchasni kontseptsiyi upravlinnya yakistyu produktsiyi [Contemporary concepts of product quality management]. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/19494/05-Tarasova.pdf>.
12. Zakon Ukrainy «Pro standartyzatsiyu» № 1315-VII [The Law of Ukraine "On Standardization"]. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>. (accessed 2014)
13. Uhoda pro asotsiatsiyu mizh Ukrainoyu, z odniyei storony, ta Yevropeys'kym Soyuzom, Yevropeys'kym spivtovarystvom z atomnoyi enerhiyi i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoyi storony [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand]. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

Рецензія/Peer review : 02.10.2017
Надрукована/Printed : 18.12.2017
Рецензент: д.е.н., проф. Ткачук І.Г.